

ФОРМУВАННЯ ЧИСЕЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ КОМІТАТІВ УНГ, БЕРЕГ, УГОЧА ТА МАРАМОРОШІ У СЕРЕДНЬОВІЧЧІ

Ріхард Міговк¹

старший викладач кафедри історії Угорщини та європейської інтеграції,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород

E-mail: rihard.myhovk@uzhnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-5716-495X>

Ласлов Зубанич²

кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії Угорщини та європейської інтеграції,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород

E-mail: laslov.zubanych@uzhnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-3351-0512>

Одним із найпопулярніших питань сьогодення є визначення, як формувалася демографічна карта тієї чи іншої країни або її певної території протягом відповідного історичного періоду. На ці питання дослідники повинні дати адекватні відповіді. Як ми віддаляємося від минулого у часі, так і стає все складніше відповісти на поставлене питання, а в багатьох випадках навіть неможливо дати адекватну відповідь. Реєстр папської десятини 1332–1337 років містить багато цінної інформації, зокрема перші письмові згадки про низку населених пунктів, про межі єпархій та архідеканатів, про кількість церков, їх священників та розмір церковних податків. Вивчаючи реєстр десятини та інші джерела, які описують структуру середньовічних поселень у комітатах, а також досліджуючи та систематизуючи архівні джерела, ми можемо отримати більш точне уявлення про те, як формувалася демографічна карта Угорщини (та її певної території – комітатів Унг, Берег, Угоча та Мараморош) у першій половині XIV століття. На підставі вивчення джерельної бази є змога відносно точно визначити чисельність/кількість населення регіону. Практичні переваги середньовічних статистичних досліджень полягають не тільки в кращому розумінні минулого, але й у глибшому осмисленні сучасних соціально-економічних процесів та дослідженні довготривалих тенденцій. Під час наукової роботи здійснюється ідентифікація населених пунктів комітатів Унг, Берег, Угоча та Мараморош, які включені до реєстру папської десятини 1332–1337 років. Крім того, за допомогою реєстру десятини та інших джерел здійснюється визначення кількості поселень, які були засновані в цих адміністративних одиницях до 1337 року, але не включені до реєстру. Використовуючи дані, ми визначаємо кількісний склад населення комітатів у першій половині XIV століття. Крім цього, використовуючи переписи населення кінця XV століття, ми маємо змогу визначити кількість мешканців «середньостатистичного» населеного пункту, що допомагає оцінити кількість населення комітатів у різних періодах середньовіччя.

Ключові слова: комітат, реєстр папської десятини, склад населення, архідеканат, Унг, Берег, Угоча, Мараморош.

Постановка проблеми. У середньовічній Угорщині ще не існувало статистики в сучасному розумінні, але водночас суспільство і держава (та її різні інституції) потребували точних статистичних даних. Обов'язково слід розрізняти державну та церковну статистику, хоча в обох випадках ми знаходимо економічні та адміністративні елементи, оскільки ці дані забезпечували основу для повсякденного функціонування держави та церкви. Окрім оподаткування (фіксація світських і церковних доходів, зобов'язань), управління економікою (перепис доходів, володінь, відстеження економічних ресурсів), адміністративне управління (фіксація прав, послуг), а також утримання церковної організації та проведення обстежень з мілітарною метою давали точне уявлення не тільки про країну в цілому, але й про її менші адміністративні одиниці (комітати/архідеканати) та самі населені пункти. До основних джерел середньовічної угорської статистики належать реєстри

папської десятини, різні податкові та майнові переписи, а також обстеження на державному рівні королівського скарбничого Жігмонда Ернуста (1494–1495 рр.). Вони ще не є сучасними статистичними записами, але вже фіксували кількісні дані, тому є прообразами угорської статистичної науки.

Реєстри папської десятини є одними з найважливіших статистичних джерел середньовічної Угорщини (і Європи загалом). Ці реєстри складали папські податківці, коли в XIII–XIV століттях Церква стягувала для різних цілей певну частку церковних доходів, зазвичай десять відсотків. Найвідомішим є реєстр папської десятини за 1332–1337 роки, в якому перелічено 7397 парафій на території Угорського королівства. Завдяки цьому ми знаємо, що в той час більшість сіл вже мали церкви та священників, тобто існувала значна церковна інфраструктура. Оскільки в списках парафії зафіксовані за назвами, сучасні історики можуть на їх основі ідентифікувати

¹ © Міговк Р.

² © Зубанич Л.

середньовічні населені пункти, в тому числі ті, які не відомі з інших джерел. Таким чином, вони є основним джерелом для досліджень у галузі історичної демографії та історії населених пунктів. Розмір сплаченої десятини дає уявлення про різну матеріальну силу парафій, що опосередковано вказує на населення та економічний потенціал навколишніх сіл. Це важливо для дослідження середньовічної економічної історії.

Територія сучасного Закарпаття (з невеликими територіальними змінами) в Угорському королівстві охоплювала 4 комітати (Унг, Берег, Угоча, Мараморош), які адміністративно майже відповідали католицьким архідеканатам (менші одиниці єпархій), тому, проєкцією їхніх даних, можна отримати точне розуміння демографічної ситуації в регіоні. Хоча з другої половини XIX століття з'явилося чимало наукових праць про досліджуваний край, більшість з них присвячені скоріше політичній історії, а питанням соціально-економічного розвитку та статистики приділяється мало уваги. Дане дослідження має на меті заповнити ці «білі плями» та представити вищезазначені статистичні джерела у вигляді наукового аналізу з урахуванням наявних населених пунктів.

Мета роботи. У рамках наукового дослідження ми поставили за мету здійснити ідентифікацію населених пунктів комітатів Унг, Берег, Угоча та Мараморош за реєстром папської десятини 1332 – 1337 років та визначити кількість поселень, які існували в цей час. Використовуючи дані, визначаємо кількісний склад населення комітатів та кількість мешканців «середньостатистичного» населеного пункту в різних періодах середньовіччя (у першій половині XIV століття та кінці XV століття).

Стан вивчення проблеми. З середньовічної історії комітатів Унг, Берег, Угоча та Мараморош нам відомо

про три переписи: реєстр папської десятини 1332 – 1337 років [Rationes, 187], перепис Ужанського комітату 1398 року та облікова книга 1494 – 1495 років королівського скарбничого Жірмонда Ернуста. Реєстр папської десятини вивчався кількома видатними угорськими дослідниками [Ortvay, 1894, Mályusz, 1942; Barsy, 1938; Szabó, 1963; Molnár, 1949], однак детального аналізу чотирьох вищезазначених комітатів Верхньої Угорщини ще досі не опубліковано. Казначейські облікові книги кінця XV століття опрацьовував у своїй дисертаційній роботі Тібор Найман [Neumann, Tibor, 2019], а статистичні дані Ужанського комітату 1398 року у своїй монографії вивчав Пал Енгел [Engel, 1997].

Виклад основного матеріалу. Перші вірогідні дані про кількість населення регіону в Середньовіччі містяться у реєстрі папської десятини. У досліджуваний період 1332 – 1337 рр. території архідеканатів Унг, Берег, Угоча та Мараморош належали до Егерської єпархії. За грамотою короля Іштвана V від 1271 року єпископам Егера надано дозвіл збирати церковну десятину на цій території: *”Item decimam partem omnium tributorum, per quetuncunque exigi consuetorum, in comitatu videlicet Borsod, Abaujvar, Zemplen, Vng, Szabolcs, Zarand, Kiszolnok, Heues-Vjvar, Beregh et Vgocsa”* [CDH, V. 1. № 157]. Ймовірно, комітат Мараморош перейшов під юрисдикцію Егера у 1320 році [CDH, VIII.1., № 264], а до того він належав до трансильванської єпархії. У реєстрі десятини зазначено назву поселення, його священника та суму церковної десятини в грошах. Територія архідеканатів зазвичай збігалася з територією комітату, але є відмінності, наприклад із селами Ракошино, Велика та Мала Добронь.

Надалі розглянемо ті населені пункти комітатів, які містяться у реєстрі папської десятини.

Ужанський комітат / Ужанський архідеканат

№	Назва населеного пункту латиною згідно реєстру	Угорська назва населеного пункту, у дужках сучасна офіційна назва з правописом відповідної країни	Парафіяльний священник	Сума церковної десятини у грошах (grossos)
1.	Bacba	Bátfa (Батфа, Україна)	Petrus	12
2.	Bes	Bés (Beša, Словаччина)	Blasius	6
3.	Bors	Bors, Bozos? (Боздош, сьогодні частина Ужгорода, у середньовіччі окреме поселення)	...	3
4.	Chistols	Sislóc (Шишлівці, Україна)	Marcellus	10
5.	Copdvis	Gajdos (Gajdoš, Словаччина)	Johannes	56
6.	Curcira	Szeretva (Stretava, Словаччина)	Abraam	10
7.	Checher	Csicser (Čičarovce, Словаччина)	...	10
8.	Dobronch	Dubrinics, Bercsényifalva (Дубриничі, Україна)	Thobias	8
9.	Dobrum	(Kis- és Nagy-) Dobrony (Велика та Мала Добронь, Україна)	...	...
10.	Gehren	Gerényu (Горяни, Україна, сьогодні частина Ужгорода, у середньовіччі окреме поселення)	...	2

11.	Vr	Őrdarma (Сторожниця, Україна) сьогодні частина села, села Őr та Darma були об'єднані у 1894 р.	Andreas	8
12.	Copus	Kapos, Kis- és Nagy- (Карушань, Словаччина)	...	16
13.	Keris	Kerész (Krišov, Словаччина)	Paulus	5
14.	Kestolch	Császlóc (Часлівці, Україна)	...	4
15.	Cornold	Koromlak (Koromľa, Словаччина)	Gregorius	12
16.	Matirsh	Mátyócvajkóc (Maťovské Vojkovce, Словаччина)	Andreas	7
17.	Nika	Mínaj (Минай, Україна)	Abraam	24
18.	Palag	Palágykomoróc (Паладь Комарівці, Україна) села Palágy та Komoróc були об'єднані у XIX ст.	Stephanus	14
19.	Panloch	Pálóc (Pavlovce nad Uhom, Словаччина)	Vitus	12
20.	Rakus	Rákos (Ракошино, Україна)	Petrus	10
21.	Vrat	Rát (Ратівці, Україна)	...	...
22.	Ruska	(Dobó) Ruská (Ruská, Словаччина)	...	6
23.	Zelemench	Kis- és Nagyszelmenc (Kis-) (Малі Селменці, Україна) (Nagy-) (Veľké Slemence, Словаччина)	N.	4
24.	Senua	Szenna (Senné, Словаччина)	P.	8
25.	Zirutwa	Szeretva (Stretava, Словаччина)	...	4
26.	Scurte	Szürte (Сюрте, Україна)	...	8
27.	Tarnoncha	(Ung) Tarnóc (Тарнівці, Україна)	...	5
28.	Tiba	Tíba (Tibava, Словаччина)	Martinus	9
29.	Tysia	Tisza?	...	4
30.	Hunwere	Ungvár (Ужгород, Україна)	Michael	22

Окрім населених пунктів, перелічених у реєстрі папської десятини від 1337 року, підтверджено існування ще 10 поселень, у яких не було католицьких церков (парафій) у досліджуваний період.

Березький комітат / Боржавський (згодом Березький) архідеканат

№	Назва населеного пункту латиною згідно реєстру	Угорська назва населеного пункту, у дужках сучасна офіційна назва з правописом відповідної країни	Парафіяльний священник	Сума церковної десятини у грошах (grossos)
1.	Apa	Vámosatya (Угорщина)	...	...
2.	Ordow	(Beregvég-) Árdó (Чопівка, Україна)	Petrus	...
3.	Bodulo	Badaló (Бадалово, Україна)	Thomas	3
4.	Barlabas	Barabás (Угорщина)	Paulus	3
5.	Beken	(Kis- és Nagy-) Bégány (Велика та Мала Бігань, Україна)	...	3
6.	Berek	(Nagy)Bereg (Велики Береги, Україна)	...	...
7.	Borsa	Borzsova (Боржава Україна)	Cosmas	3
8.	LempertZaza	Beregszász (Берегово, Україна)	...	...
9.	Bulchu	Bulcsú (Буча, Україна, сьогодні частина Берегова)	Jacobus	7
10.	Charnoueda	Csaroda (Угорщина)	...	4
11.	Dorch	Daróc (Beregdaróc, Угорщина)	Benedictus	4
12.	Derzen	Dercen (Дерцен, Україна)	Nicolaus	8
13.	Fornos	Fornos (Форнош, Україна)	...	...
14.	Golyanus	Gelénes (Угорщина)	Nicolaus	3
15.	Hingeta	Izsnyéte (Жнятино, Україна)	Petrus	3
16.	Yuaris	Jánosí (Яноші, Україна)	Demetrius	3
17.	Kazim	Kaszony (Косино, Україна)	Benedictus	6
18.	Kykos	Kígyós (Кідьош, Україна)	Petrus	3
19.	Marky	Márokpari (Угорщина)	...	...

20.	Medies	Mátyus (Угорщина)	Emericus	15
21.	Muchas	Munkács (Мукачево, Україна)	Stephanus	5
22.	Musay	Muzsaly (Мужієво, Україна)	Paulus	3
23.	Namen	(Vásáros-) Namény (Угорщина)	Barnabas	11
24.	Sancto Nicolao	Szentmiklós (Чинадієво, Україна)	...	...
25.	Zerne	Szernye (Серне, Україна)	Paulus	3
26.	Targan	Tarpa (Угорщина)	Nicolaus	18
27.	Dyodor	Tivadar (Угорщина)	...	...
28.	Wari	Vári (Барієво, Україна)	Petrus	8

У своїй фундаментальній праці «Beregvármege monographiája» Тиводар Легоцький [Lehoczky, 1882] дає короткий опис та історію населених пунктів комітату. Відповідні реєстри папської десятини Дьордь Дьорффі опрацьовує у 1-му томі «Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza» [Győrffy, 1998]. Тому для уточнення списку населених пунктів, крім власної бази даних, ми маємо у розпорядженні ці два твори. Наприклад, Легоцький до списку парафій Ужанського архідеканату відносить села Ракошино та (Велику та Малу) Добронь, які адміністративно відносилися до Березького комітату. У кінці списку він також згадує село Брештон (Brewst), яке (як він зазначає) згадується разом із селами Вербовец та Шаланки [Győrffy, 1966, 6. old.]. Імовірно мова тут йде про Krestor [Rationes, 1887, 330. old.], який можна ототожнити з Керестур (Tiszakeresztúr) в

Угочанському комітаті. У реєстрі згадуються також села «Ordov» [Rationes, 371. old.] та «Ordov» [Rationes, 1887, 135. old.]. На нашу думку, у тексті мова йде про села Ардо Березького та (Фекете)Ардо (сьогодні Чорнотисів) Угочанського комітатів. Дьордь Дьорффі, крім вищезгаданих населених пунктів, згадує також Соїву (Свалява, Україна) [Győrffy, 1998, 526. old.], але точні дані про неї не зустрічаються. Статистичні відомості більш пізнього періоду Березького комітату доступні у роботі Деже Чанкі «Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában» [Csánky, 1890]. Порівнюючи дані, зможемо отримати більш точну картину кількості поселень, що існували до 1337 року – в тому числі підтвердити існування ще 36 населених пунктів у регіоні, які не включені до реєстру папської десятини.

Угочанський комітат / Угочанський архідеканат

№	Назва населеного пункту латиною згідно реєстру	Угорська назва населеного пункту, у дужках сучасна офіційна назва з правописом відповідної країни	Парафіяльний священник	Сума церковної десятини у грошах (grossos)
1.	Ordov ¹	(Fekete-) vagy (Szőlősvég-) Ardó (Чорнотисово або Підвиноградів, Україна)	Johannes	3
2.	Batas	Batár (Ботар, Україна)	Laurentius	5
3.	Holmi	Halmi (Halmeu, Румунія)	Petrus	3
4.	Krestor ²	(Tisza-) Keresztúr (Перехрестя, Україна)	Maczko	7
5.	Rakaz	Rakasz (Рокосово, Україна)	...	...
6.	Salant	Salánk (Шаланки, Україна)	Antonius	8
7.	Sazi	Szászfalu (Сасово, Україна)	Johannes	3
8.	Zeus	Szőlős (Виноградів, Україна)	...	...
9.	Hugach	Ugocsa ³ (колишнє поселення в околиці Савова)	Laurentius	9
10.	Huihel	(Tisza-) Újhely (Нове Село, Україна)	...	...
11.	Werbuchz	Verbős (Вербовец, Україна)	Symon	9

¹ Ordov. У середньовічному Угочанському комітаті існувало два Ардо – Солошвиґардо (сьогодні Підвиноградів) та Фекетеардо (сьогодні Чорнотисів). З реєстру папської десятини незрозуміло, про яке саме Ардо йдеться мова. Солошвиґардо видається більш імовірним, через свою близькість до Севлюша, але Фекетеардо розташований поблизу Сасфолу, який наприкінці XIII століття був одним із центрів саксонських госпітів. Обидва поселення були засновані наприкінці XIII – на початку XIV століття. Солошвиґардо стало володінням роду Гонтпазмань, тоді як Фекетеардо (разом із сусідніми Сасфолу, Кірайгаза та Годіньгаза) стали володіннями спочатку воеводи Драґ, а потім родини Перені. Через вищесказане ми змушені залишити розгляд цього питання відкритим [Szabó, 1940, 235-236. old.].

² Krestor. Тиводар Легоцький вбачає в ньому Бресторн, хоча насправді ця назва позначає Керестур. Перша згадка про поселення датується 1296 роком, коли воно було маєтком роду Ката [Szabó, 1940, 261. old.]. Тиводар Ортваї також поділяє цю думку [Ortvay, 202. old.].

³ Ugocsa. Єдиною згадкою про поселення, від якого комітат отримав свою назву, є виноградник на межі з Сасфолу. Імовірно, раніше тут існувало поселення, яке згодом зникло. Факт, що після 1242 року ми більше не зустрічаємо поселення з такою назвою. У реєстрі десятини є запис «Item magister Laurentius plebanus de Hugacha solvit IX. Grossos» [Rationes collectorum pontificorum in Hungaria, 1887, 330. old.], який, ймовірно, стосується архідекана або парафіяльного священника Севлюша.

Соціально-економічні відносини Угочанського комітату опрацьовані у монографії Іштвана Сабо «Ugocsa megye» [Szabó, 1940], в основу якої лягли матеріали його докторської дисертації. У монографії він надає короткий аналіз історії Угочанського комітату та її населених пунктів. На підставі його даних та власних спостережень, окрім 11 сіл, перелічених у реєстрі папської десятини, можемо підтвердити існування ще 25 поселень.

Мараморошський комітат / Мараморошський архідеканат

№	Назва населеного пункту латинською згідно реєстру	Угорська назва населеного пункту, у дужках сучасна офіційна назва з правописом відповідної країни	Парафіяльний священник	Сума церковної десятини у грошах (grossos)
1.	Hust, Huczt	Huszt (Хуст, Україна)	Gregoriss	30
2.	Dygnet, Zyket	(Mármaros-) Sziget (Sighetu Marmăției, Румунія)	Benedictus	48
3.	Longo Prato, Zozywmezew	Hosszúmező (Câmpulung la Tisa, Румунія)	Johannes	12
4.	Tentev	Técső (Тячів, Україна)		48
5.	Wysk ¹	Visk (Вишкове, Україна)	...	48 ²

Про історію Мараморошського комітату, крім праць Дьордя Дьорффі [Győrffy, 1998], багато фактологічного матеріалу доступно у роботі Вільмоша Белаї «Máramaros megye társadalmi és nemzeti élete: a megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig» [Béla, Vilmos, 1943]. У своїй монографії названий дослідник займається історією поселень, громадського суспільства та народностей, а також приділяє особливу увагу змінам в історії державного управління. В окремому розділі роботи він розглядає зміни в національних відносинах (угорських, румунських/волошських, русинських) комітату. Перший «задокументований» слід румун/волохів на території Мараморошського комітату датуються 1326 роком, коли Стен, син Саніслова, отримав від короля Карла Роберта землю Сурдок на правах дворянина. На його землі було засновано два села, Сурдок і Барцанфолва. Останнє залишається у власності нащадків дарувальника, а Сурдок у 1411 році переходить до родини Долгаї та залишається у їх власності [Béla, Vilmos, 1943, 202. old.].

Після успішного визначення переліку поселень чотирьох комітатів, які достеменно існували до 1337 року, можна узятися до окреслення чисельності населення. Проблема виникає через те, що історики

наводять різні цифри для певного періоду щодо чисельності населення кожного поселення. Дьєрдь Дьорффі на початок XIV століття оцінює кількість людей «середньостатистичного» населеного пункту в 100 осіб [Győrffy, 1963, 57. old.], Іштван Сабо називає число 150–200 осіб [Szabó, 1966, 79. old.], однак Дюла Крішто стверджує, що в XIV столітті лише 10 % сіл мали населення понад 40 родин – понад 200 осіб [Engel, Kristó, Kubinyi, 1998, 114. old.].

Тобто, на початку XIV століття ми повинні розраховувати на поселення з меншою чисельністю населення. Андраш Кубіні визначив кількісний склад населення комітатів на основі облікової книги Жігмонда Ернуста 1494 – 1495 років [Kubinyi, 1996]. У випадку звичайної середньовічної сім'ї розраховуємо 6,2 члена; у 100 кріпосних маєтках (порта, чи sessio) в середньому проживали 122 кріпосні сім'ї. Відповідно, у своїх розрахунках ми повинні виходити від коефіцієнтів 6,2 та 1,22 [Kubinyi, 1996, 138–139. old.]. Крім того, необхідно враховувати кількість звільнених від сплати податків вільних селян, суддів (старост) та ремісників, які були на службі у дворян, та які становили близько 5 % від загальної чисельності населення [Kubinyi, 1996, 140. old.]. Кількість желярів можна визначити на рівні 25 %.

Таблиця № 1
Кількість населення та густота населення
комітатів наприкінці XV ст.

Комітат	Площа (км ²)	Мінімальне населення = густота населення (чол/км ²)	Максимальне населення = густота населення (чол/км ²)	Власний розрахунок (чол/км ²)
Унг	3 229,51	22 515 = 7	25 585 = 7,9	26087 = 8
Берег	3 765,27	24 330 = 6,5	27 650 = 7,3	28123 = 7,4

¹ Visk (Вишкове, Україна) вперше згадується в документах 1300 року, коли король Ендре III подарував маєтки Ракас, Ардо та Ніртелек Міклошу та Чепану з роду Гонтпазмань в обмін на замок Вішк [MD, № 2.]. Тобто, поселення спочатку належало до Угочанського, а тільки з 1300 року до Мараморошського комітату.

² Помітною є сума церковної десятини порівняно з трьома попередніми округами. Це можна пояснити тим, що мешканці поселень займалися видобутком та торгівлею солі, що, як бачимо з даних, забезпечувало їм істотний дохід. У 1337 році, крім 5 коронних міст, перелічених у реєстрі десятини, можна підтвердити існування лише 2 поселень у Марамороші.

Угоча	1 212,62	12 325 = 10,2	14 005 = 11,5	13451 = 11
Мараморош	9 715,29	16 515 = 1,7	18 765 = 1,9	6922 = 0,7

Джерело: Kubinyi, 1996, 157–158. old.

Як бачимо з таблиці, власні розрахунки лише незначно відрізняються від розрахунків Андраша Кубіні, різниця помітна лише у випадку Мараморошського комітату, де ми пропонуємо використувати попередній розрахунок. Спираючись на реєстр

Деже Чанкі та знаючи вищезазначені цифри, можна припустити, приблизно яка була чисельність населення середньостатистичного села наприкінці XV століття.

Таблиця № 2
Чисельність населення середньостатистичних сіл регіону наприкінці XV ст.

Комітат	Кількість поселень наприкінці XV століття	Власний розрахунок	Мінімальна кількість	Максимальна кількість (Кубіні, с. 157–158)	Власний розрахунок
Унг	212	96	106	120	123
Берег	180	100	135	153,6	156
Угоча	77	56	160	181,8	174,6
Мараморош	133	112	124	141	52

Джерело: Csánki, Kubinyi, 1996, 157–158. old.

Як бачимо з таблиці, середня чисельність населення комітатів демонструє різні дані: наприклад Ужанський комітат має найменшу кількість населення, а Угочанський комітат – найбільшу. Якщо взяти середнє значення з чотирьох комітатів, мінімальна кількість населення одного населеного пункту становить 131,2, а максимальна – 149,1 осіб. Оскільки ми не маємо даних про населення сіл часів реєстру папської десятини 1332 – 1337 років, нам доводиться

виходити з даних кінця XV століття, які показують відносно точні дані. У цьому випадку можна погодитися з розрахунками Іштвана Сабо та Дюли Крішто, які називають середню чисельність населення сіл в XIV столітті менш 200 осіб – тому в розрахунках ми використовуватимемо цифру 150 осіб/поселення.

Отже, яка була чисельність населення досліджуваних комітатів у 1337 році?

Таблиця № 3
Чисельність населення 4 комітатів у 1337 році

Комітат	Кількість поселень, включених до папського реєстру десятини	Кількість поселень, не включених до папського реєстру десятини	Мінімальна чисельність населення	Максимальна чисельність населення
Унг	30	10	5 240	6 000
Берег	28	36	8 384	9 600
Угоча	11	25	4 716	5 400
Мараморош	5	2	917	1 050
Всього	74	73	19 257	22 050

Джерело: власні розрахунки.

За кількістю поселень та податковим переписом Жігмонда Ернуста 1494 – 1495 років можна вирахувати загальну кількість населення комітатів наприкінці Середньовіччя.

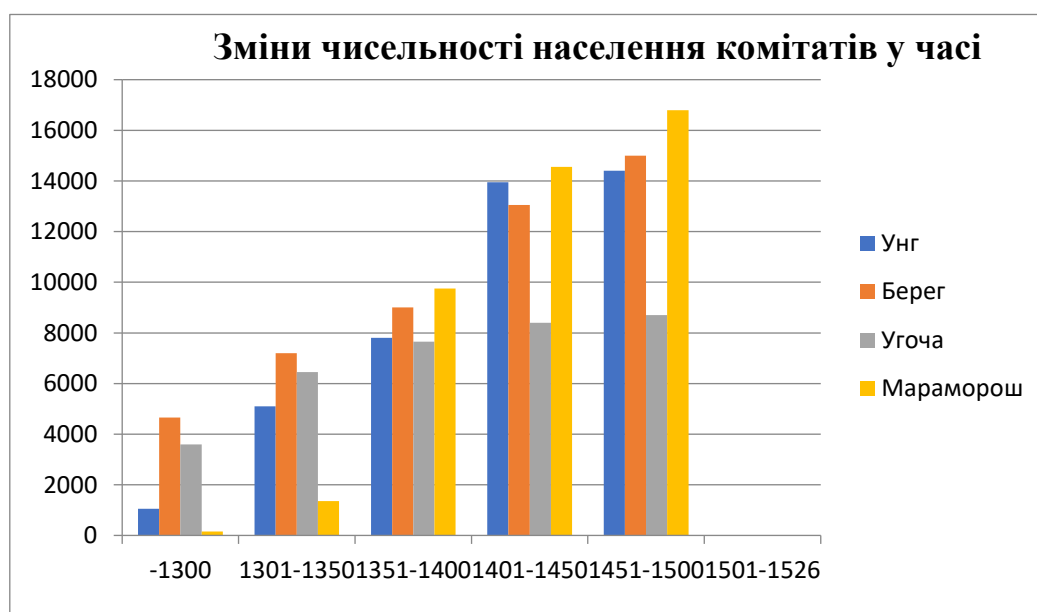
Таблиця № 4

Чисельність населення 4 комітатів у 1494 – 1495 роках

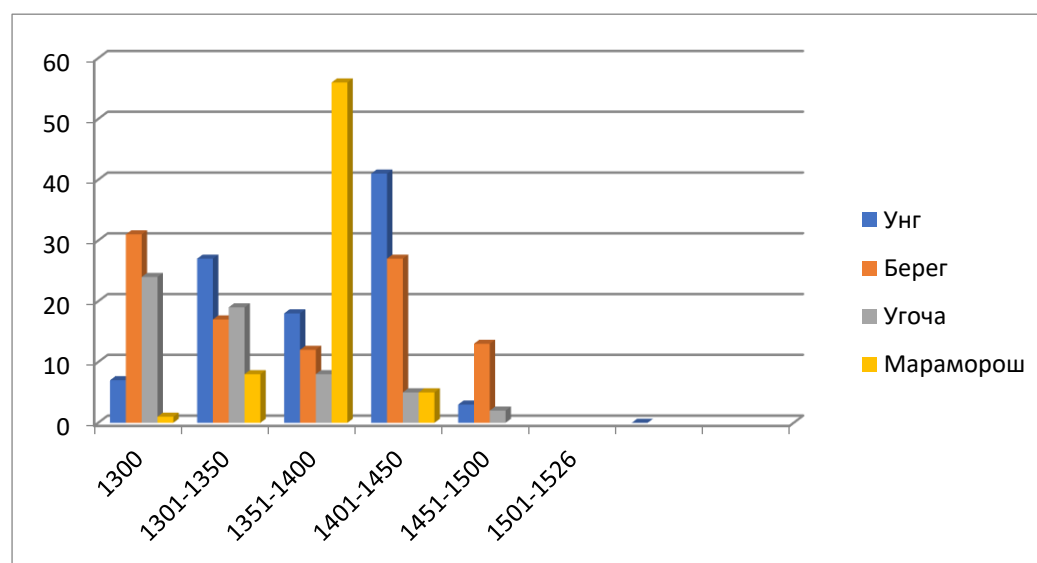
Комітат	Площа (км ²)	Мінімальна кількість населення = густина населення (чол/км ²)	Максимальна кількість населення = густина населення (чол/км ²)
Унг	3 229,51	22 515 = 7	25 585 = 7,9
Берег	3 765,27	24 330 = 6,5	27 650 = 7,3
Угоча	1 212,62	12 325 = 10,2	14 005 = 11,5
Мараморош	9 715,29	16 515 = 1,7	18 765 = 1,9
Всього	17 922,69	75 685 = 6,35	86 005 = 7,15

Джерело: власні розрахунки.

Як бачимо, досліджуючи мережу населених пунктів, можна розрахувати, як збільшилася чисельність населення комітатів.

Часові зміни чисельності населення комітатів

Джерело: власні розрахунки.

Висновки. Зростання населення Угорщини в XIV – XV століттях було зумовлене політичною стабільністю, розвитком сільського господарства та міст, хвилями колонізації, покращенням умов харчування та економічними можливостями. Хоча періодичні епідемії (чума тощо) та війни сповільнювали зростання кількості населення, протягом більшої частини століття тенденція була висхідною, що створило основу для економічного та соціального розвитку наступного століття.

Зі сходженням на престол династії Анжу в 1308 році почалося подолання феодалної анархії та встановлення політичної стабільності та сильної королівської влади. За часів правління Карла Роберта (1308 – 1342) та Лайоша I (1342 – 1382) внутрішній порядок Угорщини стабілізувався, королівська влада зміцнилася. Внутрішній мир і безпечне середовище дозволили селянству та міському населенню спокійно виробляти продукцію та оселятися. Поряд зі стабільним управлінням, ефективна податкова система та адміністративні реформи (наприклад, урбура та податкові переписи) забезпечували постійні королівські доходи, що опосередковано сприяло стабілізації економіки. В Угорщині також були впроваджені нові європейські методи землеробства, наприклад, важка оранка, трипільне землеробство та зрошувальні техніки, що збільшили врожайність. Розчищення новозаселених, раніше болотистих або лісних територій дозволило збільшити кількість землі, доступної для селянства.

У XIV столітті в Угорському королівстві розпочалася колонізація відносно малозаселених територій, в ході якої відбулося значне заселення німцями, саксами, слов'янами (в Мукачівській долині) та румунами (волохами в Мараморощі), головним чином у Північній та Східній Угорщині, а також у Трансильванії. Переселення дозволило заснувати нові

села та міста, що збільшило чисельність населення та диверсифікувало економіку. Переселенці принесли з собою нові сільськогосподарські техніки та ремісничі знання, що сприяло економічному розвитку регіону. Королі з династії Анжу підтримували розвиток міст, у рамках чого було засновано багато нових міст і ринкових містечок, а також було посилено привілеї наявних міст (наприклад, Ламперсас і Севлюш). Промисловість, торгівля та ремесла, що зосередилися в містах, забезпечували робочі місця та стабільніший зарібок для населення. Зростання міст, будівництво ринків і торгових шляхів сприяли утриманню населення та залученню сільських жителів. Сильна торгівля та гірничо-сільська справа (золото, срібло, сіль) приваблювали робітників і поселенців, що безпосередньо збільшувало чисельність населення. Для їх розвитку та забезпечення королівських монополій у 1329 році король Карл Роберт надав привілеї «коронних міст» поселенням, що займалися видобутком солі у верхній частині річки Тиса.

Досліджуючи у часі та в просторі заснування поселень, маємо можливість визначити кількісний склад (демографічну складову) населення комітатів, а також змін адміністративних кордонів. У XIV столітті спостерігається різкий ріст кількості населених пунктів, який тісно пов'язаний із законом 1351 року, що забороняв представникам шляхти привласнювати кріпаків, які належали іншим. Цікавий факт, що з цього часу зростало не населення певного помістя, а кількість самих поселень. Це могло бути пов'язано, головним чином, з тим, що відповідна земельна площа населеного пункту не могла утримувати більше народу. Тому з 19–22 тисяч осіб початку XIV століття кількість мешканців зазначених комітатів на кінець XV століття збільшилася в чотири рази – до 80–85 тисяч чоловік.

Список використаних джерел

Джерела:

Опубліковані:

- Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Tomi V. Vol. 1. (далі – CDH, V.1.) 1829/ FEJÉR, Georgius, Budae, 403 old.
Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomi VIII. Vol. 1. (далі – CDH, VIII.1.) 1832/ FEJÉR, Georgius, Budae, 626 old.
Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból (далі – MD) 1900/ Szerk.: Mihályi János, Máramaros-Sziget, 674 old.
Rationes collectorum pontificorum in Hungaria. Pápai tizedszedők számadásai. 1281 – 1375. (далі – Rationes). Bp.: 1887, 611 old.

Література:

- Barsy, Gyula, 1938. Magyarország népessége a honfoglalás óta., *Magyar Statisztikai Szemle* 16. év, 4. szám. Budapest, 343–358. old.
Bélay, Vilmos, 1943. *Máramaros megye társadalma és nemzetiségei: a megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig*, Budapest, 224 old.
Csánki, Dezső, 1890. *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 806 old.
Engel, Pál, 1997. Ung megye 1398-as összeírása, *Kárpátaljai Minerva*. I. köt. 2. Füzet, Budapest-Beregszász, 6–47. old.
Engel, Pál, Kristó, Gyula, Kubinyi, András, 1998. *Magyarország története 1301 – 1526*, Bp.: Osiris Kiadó, 424 old.
Györffy, György, 1966. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I.*, Bp.: Akadémia Kiadó, 907 old.
Györffy, György, 1998. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza IV.*, Bp.: Akadémia Kiadó, 714 old.
Györffy, György, 1963. Magyarország népessége a honfoglalástól a XIV. század közepéig, *Magyarország történeti demográfiája*, Szerk. Kovácsics József, Bp. 52–79. old.
Kubinyi, András, 1996. A Magyar Királyság népessége a 15. század végén, *Történelmi Szemle*, 38. évfolyam, 135–161. old.
Lehoczky, Tivadar, 1881. *Beregvármegye monographiája II*, Ungvár, 452 old.
Mályusz, Elemér, 1939. A magyarság és a nemzetiségek Mohács előtt., *Domanovszky Sándor (szerk.) Magyar renaissance. Magyar Történelmi Társulat*, Budapest. (Magyar Művelődéstörténet, 2.), 106–124. old.
Molnár, Erik, 1949. *A magyar társadalom története az Árpád-kortól Mohácsig*, Bp., 370 old.
Ortvay, Tivadar, 1891 – 1892. *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején*. I–III. Bp.,

- Ortvay, Tivadar, 1894. *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején a pápai tizedjegyzékek alapján feltüntetve* 1, Budapest, 502 old.
- Neumann, Tibor, 2019. *Registrum proventuum regni Hungariae. A Magyar Királyság kincstartójának számadáskönyve (1494 – 1495)*, Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet Budapest, 56 old.
- Szabó, István, 1940. *Ugocsa megye*, Bp., 262 old.
- Szabó, István, 1941. *A magyarság életrajza*, Bp., 274 old.
- Szabó, István, 1966. *A falurendszer kialakulása Magyarországon (X – XV. század)*, Bp., 224 old.
- Szabó, István. Magyarország népessége az 1330-as és az 1526-os évek között, Magyarország történeti demográfiája. Magyarország népessége a honfoglalástól 1949-ig. Szerk. Kovacsics József, Bp. 1963. 63–113. old.

References

Opublikovani:

- Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomi V. Vol. 1. (дали – CDH, V.1.) 1829/ FEJÉR, Georgius, Budae, 403 old. (in Latin).
- Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomi VIII. Vol. 1. (дали – CDH, VIII.1.) 1832/ FEJÉR, Georgius, Budae, 626 old. (in Latin).
- Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból (дали – MD) 1900/ Szerk.: Mihályi János, Máramaros-Sziget, 674 old. (in Latin, in Hungarian).
- Rationes collectorum pontificorum in Hungaria. Pápai tizedszedők számadásai. 1281–1375. (дали – Rationes). Bp.: 1887. 611 old. (in Latin, in Hungarian).

Literatura:

- Barsy, Gyula, 1938. Magyarország népessége a honfoglalás óta., Magyar Statisztikai Szemle 16. év, 4. szám., Budapest, 343–358. old. (in Hungarian).
- Bélay, Vilmos, 1943. Máramaros megye társadalma és nemzetiségei: a megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig, Budapest, 224 old. (in Hungarian).
- Csánki, Dezső, 1890. Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 806 old. (in Hungarian).
- Engel, Pál, 1997. Ung megye 1398-as összeírása. Kárpátaljai Minerva. I. köt. 2. Füzet, Budapest-Beregszász, 6–47. old. (in Hungarian).
- Engel, Pál, Kristó, Gyula, Kubinyi, András, 1998. Magyarország története 1301 – 1526, Bp.: Osiris Kiadó, 424 old. (in Hungarian).
- Györffy, György, 1966. Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I, Bp.: Akadémia Kiadó, 907 old. (in Hungarian).
- Györffy, György, 1998. Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza IV, Bp.: Akadémia Kiadó, 714 old. (in Hungarian).
- Györffy, György, 1963. Magyarország népessége a honfoglalástól a XIV. század közepéig, Magyarország történeti demográfiája, Szerk. Kovacsics József, Bp. 52–79. old. (in Hungarian).
- Kubinyi, András, 1996. A Magyar Királyság népessége a 15. század végén, Történelmi Szemle, 38. évfolyam, 135–161. old. (in Hungarian).
- Lehoczky, Tivadar, 1881. Beregvármegye monographiája III, Ungvár, 452 old. (in Hungarian).
- Mályusz, Elemér, 1939. A magyarság és a nemzetiségek Mohács előtt. In Domanovszky Sándor (szerk.) Magyar renaissance. Magyar Történelmi Társulat, Budapest. (Magyar Művelődéstörténet, 2.), 106–124. old. (in Hungarian).
- Molnár, Erik, 1949. A magyar társadalom története az Árpádkortól Mohácsig, Bp., 370 old. (in Hungarian).
- Ortvay, Tivadar, 1891 – 1892. Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején. I–III, Bp., (in Hungarian).
- Ortvay, Tivadar, 1894. Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején a pápai tizedjegyzékek alapján feltüntetve 1, Budapest, 502 old. (in Hungarian).
- Neumann, Tibor, 2019. *Registrum proventuum regni Hungariae. A Magyar Királyság kincstartójának számadáskönyve (1494 – 1495)*, Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet Budapest, 56 old. (in Hungarian).
- Szabó, István, 1940. *Ugocsa megye*, Bp., 262 old. (in Hungarian).
- Szabó, István, 1941. *A magyarság életrajza*, Bp., 274 old. (in Hungarian).
- Szabó, István, 1966. *A falurendszer kialakulása Magyarországon (X – XV. század)*, Bp., 224 old. (in Hungarian).
- Szabó, István. Magyarország népessége az 1330-as és az 1526-os évek között. In: Magyarország történeti demográfiája. Magyarország népessége a honfoglalástól 1949-ig. Szerk. Kovacsics József, Bp. 1963. 63–113. old. (in Hungarian).

Rikhard Mihovk

Senior lecturer, Department of History of Hungary and European Integration,
SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

Laslov Zubanych

Candidate of historical sciences, Associate Professor of the Department of Hungarian History and European Integration,
SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

THE FORMATION OF THE POPULATION OF THE COUNTIES OF UNG, BEREГ, UGOCHA AND MARAMOROSH IN THE MIDDLE AGES

One of the most popular questions of the present day is how the ethnic and religious map of a particular country or its specific territory was formed during a given historical period. Researchers must provide adequate answers to these questions. As we move further away from the past in time, it becomes increasingly difficult to answer these questions, and in many cases it is even impossible to provide adequate answers. The papal tithe register for 1332 – 1337 contains a wealth of valuable information, including the first written mentions of a number of settlements, the boundaries of dioceses, the number of churches, their priests, and the amount of church taxes. By studying the tithe register and other sources describing the structure of medieval settlements in counties, as well as by researching and systematizing archival sources, we can obtain a more accurate picture of how the ethnic and religious map of Hungary (and its specific territory) was formed in the first half of the 14th century. In addition to the ethnic and religious composition, it is possible to determine the population size with relative accuracy. The practical benefits of medieval statistical research lie not only in a better understanding of the past, but also in a deeper understanding of contemporary socio-economic processes and the study of long-term trends. During scientific work, settlements in the counties of Ung, Bereг, Ugocha, and Maramoros, which are included in the papal tithe register for 1332 – 1337, are identified. In addition, using the tithe register and other sources, we determine the number of settlements that were founded in these administrative units before 1337 but are not included in the register. Using this data, we determine the quantitative composition of the population of the counties in the first half of the 14th century. In addition, using the censuses of the late 15th century, we are able to determine the number of inhabitants of an “average” settlement, which helps to estimate the population of the counties in different periods of the Middle Ages.

Keywords: county, papal tithe list, residential composition, Episcopal district, Ung, Bereг, Ugocha, Maramaros.

Статус статті:

Отримано: 06.05.2025 Прийнято: 07.10.2025 Опубліковано: 01.11.2025

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC-BY-4.0)

ISSN 2523-4498 (Print) ISSN 2786-6513 (Online)